Николај Александрович Берѓаев

ЗА ЧОВЕКОВОТО РОПСТВО И СЛОБОДАТА

Искуство на христијанската метафизика

ikona

Наслов на оригиналот:
Николай Александрович Бердяев
О РАБСТВЕ И СВОБОДЕ ЧЕЛОВЕКА
Опыт христианской метафизики

Превод од руски: Сашо Кузмановски
Уредник: Наташа Данчевска
Лектор: Мартин Трповски
Корица и подготовка за печат: Сашо Кузмановски
Печат: Студентски сервис Скопје
Издавач: Икона, бул. Партизански одреди бр. 9, Скопје
Тираж: 500
www.ikona.mk

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
123.1:141.5Бердјаев, Н. А.
124.6:141.5Бердјаев, Н. А.

БЕРДЯЕВ, Николай Александрович
За човековото ропство и слободата : искуството на христијанската метфизика / Николај А. Берѓаев ; [превод од руски Сашо Кузмановски]. - Скопје : Икона, 2026. - 289 стр. ; 20 см

Превод на делото: О рабстве и свободе человека : опыт христианской метафизики / Николай Александрович Бердяев. - Фусноти кон текстот. - Глосар на клучни поими кај Николај Берѓаев: терминологија специфична за неговата философија на личноста, слободата и духот: стр. 285-287
ISBN 978-608-4993-95-7
а) Слобода -- Метафизички аспекти -- Бердјаев, Николај Александрович (1874-1948) б) Ропство -- Метафизички аспекти -- Бердјаев, Николај Александрович (1874-1948)

COBISS.MK-ID 68378885

СОДРЖИНА

Наместо предговор
За противречностите во мојата мисла 7

Глава I
1. Личност.. 20
2. Господар, роб и слободен.. 59

Глава II
1. Битие и слобода. Ропството на човекот кон битието.......... 73
2. Бог и слобода. Ропството на човекот пред Бога.................. 83
3. Природа и слобода. Космичка прелест и човекот како роб на природата.. 95
4. Општество и слобода. Општествена прелест и ропството на човекот кон општеството 105
5. Цивилизација и слобода.
Ропството на човекот кон цивилизацијата и прелеста на културните вредности 120
6. Ропството на човекот кон самиот себе и
прелеста на индивидуализмот.. 134

Глава III
1.
а) Прелеста на царството. Двојниот лик на државата.......... 142
б) Прелеста на војната и ропството на човекот кон војната 158
в) Прелеста и ропството на национализмот. Народ и нација 168
г) Прелеста и ропството на аристократизмот. Двојниот лик на аристократизмот 177
д) Прелеста на буржоазијата.
Ропството на имотот и парите 186

2.
а) Прелест и ропство на револуцијата.
Двојниот образ на револуцијата 194
б) Прелеста и ропството на колективизмот.
Соблазната на утопиите.
Двојствениот лик на социјализмот 205

3.
а) Еротската прелест и ропство.
Полот, личноста и слободата 227
б) Естетска прелест и ропство.
Убавината, уметноста и природата 242

Глава IV
1. Духовното ослободување на човекот.
Победа над стравот и смртта 252
2. Прелест и ропство на историјата.
Двојното разбирање на крајот на историјата. Активно-
творечки есхатологизам 261
ГЛОСАР НА КЛУЧНИ ПОИМИ КАЈ БЕРЃАЕВ 275

„...Философијата на оваа книга е свесно лична. Во неа се зборува за човекот, за светот и за Бога – за она што јас самиот сум го видел и доживеал. Во неа не размислува некаков „светски разум“ или „универзален дух“, туку конкретниот човек, живиот човек што чувствува, страда и мисли. За да го објаснам патот на мојата мисла, морам да кажам дека светот за мене секогаш е нов, дека го восприемам како во некоја првична интуиција, дури и кога се работи за вистини што одамна ги знам. Погрешно би ја разбрале оваа книга оние што би сакале во неа да најдат практична програма или готови решенија на општествените прашања. Ова е философска книга, а не политички манифест. Таа пред сè претпоставува внатрешна, духовна реформа на човекот...“

La mode est aujourd´hui d´accueillir la liberté d´un rire sardonique, de la regarder comme vieillerie tombée en désuétude avec l´honneur. Je ne suis point à la mode, je pense que sans la liberté il n´y a rien dans le monde; elle donne du prix à la vie; dussé-je rester le dernier à la défendre, je ne cesserai de proclamer ses droits.

Châteaubriand. Mémoires d´outre-tombe.

„Денес е во мода слободата да се прима со цинична насмевка, таа да се смета за ветошина, застарена исто како и честа. Јас воопшто не сум во мода, бидејќи сметам дека без слобода не постои ништо на светот; таа му дава вредност на животот; дури и да треба да останам последен во нејзината одбрана, нема да престанам да ги застапувам нејзините права.“

Шатобријан, Задгробни сеќавања

Наместо предговор

За противречностите во мојата мисла

Кога почнав да ја пишувам оваа книга, се свртев наназад – и почувствував потреба да си го објаснам себеси, а можеби и на другите, мојот умствен и духовен пат. Сакав да ја разберам на прв поглед противречната природа на мојата мисла низ времето. Оваа книга е напишана за ропството и ослободувањето на човекот. Во многу нејзини делови се однесува на општествената философија, но во неа е вложено моето целосно философско гледање на светот. Нејзината основа е философијата на персонализмот. Таа е плод на еден долг пат на барање на вистината – плод на борба за преоценување на вредностите. Во моето философско постоење никогаш не сум посакувал само да го спознаам светот; мојата желба за знаење секогаш одела рака под рака со желбата да го преобразам светот. Не само со мисла, туку и со чувство секогаш сум го одбивал верувањето дека оваа световна стварност е конечна и непоместлива. Се прашувам: до кој степен е мислата во оваа книга верна на сета моја претходна мисла? Дали мислата на еден мислител се развива како непрекинат процес, или се движи преку прекини, кризи и самопобивања? Во која смисла се развивала мојата мисла, и како се менувала? Има философи кои уште на почетокот создаваат систем на кој остануваат верни цел живот. А има и такви кај кои философијата е одраз на внатрешната борба на духот – и кај нив можат да се видат различни етапи. Во бурни историски времиња, во епохи на духовни пресврти, философот што не останува затворен во кабинет со книжевноста не може да не учествува во духовната борба. Јас никогаш не сум бил академски философ. Никогаш не сум сакал философијата да биде апстрактна и оддалечена од животот. Иако сум читал многу, изворот на мојата мисла не се книгите. Никогаш не сум можел вистински да разберам ниедна книга, ако не ја поврзам со сопственото искуство. Сметам дека вистинската философија отсекогаш била

борба. Таква била философијата на Платон, Плотин, Декарт, Спиноза, Кант, Фихте и Хегел. Мојата мисла отсекогаш ѝ припаѓала на егзистенцијалната философска традиција. Противречностите што може да се најдат во неа се противречности на духовната борба, противречности вградени во самото постоење, кои не можат да се покријат со привидно логичко единство. Вистинското единство на мислата, што произлегува од единството на личноста, е егзистенцијално, а не логичко. А егзистенцијалното – по својата природа – е противречно. Личноста е постојаност во промена. Тоа е едно од суштинските определувања на личноста. Промените се случуваат во истиот субјект. Ако субјектот се заменува со друг – тогаш, во вистинска смисла на зборот, не ни има промена. Промената ја разурнува личноста тогаш кога се претвора во предавство. Философот го издава своето дело и своето битие кога ги менува основните теми на своето мислење, основните мотиви на размислувањето, и темелите на вредностите. Може да се измени погледот на тоа каде и како се остварува слободата на духот, но ако љубовта кон слободата се замени со љубов кон ропството и насилството, тоа веќе е предавство. Промената на погледите може да биде вистинска, но може да биде и привидна, ако се гледа од погрешна перспектива. Јас мислам дека човекот по својата природа е противречно и поларизирано битие. Таква е и мислата на философот – противречна и поделена, доколку не е целосно одвоена од живиот извор на животот и не ја задржува врската со него. Философската мисла е сложен организам, и дури и во најлогичните и најдотерани системи можат да се откријат споеви на спротивставени елементи. И тоа не е нешто лошо – напротив, тоа е добра работа. Совршен монизам на мислата е невозможен, а би било и зло да се постигне. Јас малку верувам во можноста – и уште помалку во пожелноста – на апсолутни философски системи. Но и кога една систематска философија е создадена, таа никогаш не е конечна ниту завршена. Основното противречие кај Хегел лежи во тоа што динамизмот и дијалектиката на мислата кај него добиваат форма на завршен систем, со што се прекинува самото дијалектичко движење. А завршувањето на динамиката на духот и на неговите постојано нови противречности може да биде само крајот на светот. Сè до крајот на светот, противречноста не

може да се укине. Затоа мислата неизбежно се судира со есхатолошката перспектива. А таа, пак, фрла обратна светлина врз мислата, создавајќи внатрешна противречност и парадоксалност во животот на светот. Кога се свртувам кон себе, сакам да ги определам основните теми и вредносниот систем на целиот мој живот и мислење. Само тогаш може да се разбере внатрешната поврзаност на мислата, и верноста кон неизменливото во промените. Основното противречие во моето гледање на општествениот живот се состои во спојувањето на два елемента во мене: – аристократското поимање на личноста, слободата и творештвото од една страна, и социјалистичкото настојување на достоинството на секој човек, дури и на „последниот", и на неговото право на живот, од друга страна. Тоа е истовремено судир меѓу вљубеноста во возвишениот свет и сожалувањето кон долниот, страдалниот свет. Тоа противречие е вечен белег на човечкото битие. Мене ми се еднакво блиски и Ниче и Лав Толстој. Го ценам Карл Маркс, но исто така и Жозеф де Местр и Константин Леонтјев. Близок и драг ми е Јакоб Беме, но и Кант. Кога израмнувачката тиранија го навредува моето разбирање на достоинството на личноста, мојата љубов кон слободата и творештвото, јас се кревам против неа, и сум подготвен тоа востание на духот да го изразам до крај. А кога бранителите на социјалната нееднаквост бесрамно ги оправдуваат своите привилегии, кога капитализмот го угнетува работникот, претворајќи го во предмет – и тогаш јас се кревам. Во двата случаи, ги одрекувам темелите на современиот свет.

Внатрешните поттици што обликувале одреден философски светоглед можат да се објаснат само ако се тргне од првичното доживување на светот од страна на философот, од неговото изворно гледање на стварноста. Темелот на секое философско познание е конкретно искуство – тоа не може да произлегува од апстрактно поврзување на поими, ниту од дискурзивното мислење кое е само инструмент, а не извор на вистината. Кога се навраќам кон самопознавањето, кое е еден од главните извори на философското познание, во себе откривам нешто примарно и основно: внатрешно спротивставување на световната даденост; неприфаќање на секој вид објективност, како облик на човеково ропство; и спротивставување на слободата на духот на нужноста на

светот, на насилството и на конформизмот. Зборувам за ова не како за биографски факт, туку како за философски факт – како за плод на еден духовен пат. Така уште од почеток се оформиле внатрешните двигатели на мојата философија: приматот на слободата над битието, на духот над природата, на субјектот над објектот, на личноста над општото, на творештвото над еволуцијата, на дуализмот над монизмот, и на љубовта над законот. Признавањето на врховноста на личноста значи прифаќање на метафизичка нееднаквост – разликување, непомирување со изедначување, и утврдување на квалитетот против власта на квантитетот. Но таа метафизичка нееднаквост не значи општествена или класна нееднаквост. Слободата што не познава сожалување станува демонска. Човекот не смее само да се искачува – тој мора и да се симнува, да се понижи со љубов кон страдањето на другиот. По долг духовен и умствен пат, со особена јасност го разбрав ова: секоја човечка личност, дури и „последниот меѓу луѓето“, во себе носи лик на вишото битие и не може да биде средство за ништо друго. Човекот во себе има егзистенцијален центар и има право не само на живот – што современата цивилизација му го одзема – туку и на учество во севкупната содржина на животот. Ова е евангелска вистина, макар недоволно увидена. Личностите кои се квалитативно различни и нееднакви се суштински еднакви пред Бога, а мора да бидат еднакви и пред општеството, кое нема право да ги разликува според привилегии, односно според општествената положба. Смислата на социјалното изедначување и на стремежот кон бескласно општество не е во уништување на различностите, туку во откривање на личната нееднаквост по суштина, а не по статус – во разликување според духовен квалитет, а не според положба. Така доаѓам до антихиерахиски персонализам. Личноста не може да биде дел од некое хиерархиско цело; таа е микрокосмос во потенцијална состојба. Така, во моето сознание се соединија две сили кои и во светот и во мене се наоѓаат во постојан антагонизам и борба: од една страна – начелото на личноста и слободата, а од друга – начелото на сожалувањето, сочувството и праведноста. Самото начело на еднаквоста нема сопствена вредност – тоа е подредено на слободата и на достоинството на личноста. Никогаш не сум почувствувал тешкотија да